

Feruzbek QILICHEV,
O'zbekiston Milliy universiteti falsafa doktori, PhD
E-mail: qilichevferuzbek@gmail.com

O'zMU professori, f.f.d O'. Tilovov taqrizi asosida

GLOBALASHUV SHAROITIDA EKOLOGIK MADANIYATNING DINIY QADRIYATLARDA IFODALANISHNING DIALEKTIK XUSUSIYATLARI

Annotatsiya

Mazkur maqolada ekologik madaniyat va diniy qadriyatlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikning dialektik mohiyati tahlil etiladi. Diniy ta'limotlarda inson va tabiat munosabatining ma'naviy-axloqiy asoslari, tabiatni muqaddas ne'mat sifatida anglash g'oyalari ekologik madaniyatning shakllanishiga zamin yaratgan. Tadqiqotda turli dinlarda, xususan, islomda tabiatga nisbatan mas'uliyat, saxovat va mo'tadillik tamoyillari ekologik tafakkurning asosiy unsurlari sifatida tahlil qilinadi. Shuningdek, ekologik madaniyatning diniy qadriyatlarda ifodalanishidagi dialektik birlik-ya'ni inson, jamiyat va tabiat o'rtasidagi uzviy bog'liqlik -falsafiy jihatdan yoritiladi.

Kalit so'zlar: Ekologik madaniyat, diniy qadriyatlar, dialektika, ekologik tafakkur, ma'naviy-axloqiy qadriyatlar, tabiat, inson, islom falsafasi.

ДИАЛЕКТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПРОЯВЛЕНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ В РЕЛИГИОЗНЫХ ЦЕННОСТЯХ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Annotatsiya

В государстве рассматриваются диалектические особенности взаимосвязи экологической культуры и религиозных чувств. В религиозных учениях особое внимание уделяется духовно-нравственным основам отношений между человеком и природой, восприятию природы как священного дара, что служит основе формирования экологического сознания и культуры. Анализируется отражение принципов ответственности, умеренности и милосердия в отношении к окружающей среде, особенно в Исламе, как ключевые элементы экологического мышления. Диалектическое единство человека, общества и природы рассматривается как философская основа религиозного понимания экологической культуры.

Ключевые слова: экологическая культура, религиозная сущность, диалектика, экологическое мышление, духовно-нравственные принципы, природа, человек, исламская философия.

DIALECTIC FEATURES OF THE EXPRESSION OF ECOLOGICAL CULTURE IN RELIGIOUS VALUES IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

Annotation

This article analyzes the dialectical nature of the relationship between ecological culture and religious values. Religious teachings emphasize the spiritual and moral foundations of human-nature relations and perceive nature as a sacred gift, thus laying the groundwork for the formation of ecological consciousness and culture. The study explores how principles of responsibility, moderation, and compassion toward the environment—particularly in Islam—serve as key elements of ecological thinking. The dialectical unity of the human being, society, and nature is examined as a philosophical basis for understanding ecological culture within the framework of religious values.

Key words: Ecological culture, religious values, dialectics, ecological thinking, spiritual and moral principles, nature, human, Islamic philosophy.

Kirish. Qadriyat – biror narsaning ahamiyati, maqbulligi, foydaliligi va qiymatini anglatadi. U har doim kimningdir (yoki biror narsaning), ya'ni ob'ektiv borliqning qadri va shu bilan birga uning kimgadir (yoki nimadir) qiymati, ya'ni sub'ektiv bahodir. Dunyo qadriyatlarga boydir - moddiy (buyumlar, zargarlik buyumlari, oltin va qimmatbaho toshlar, pul, mulk va boshqalar), tabiiy (quyosh chiqishi va botishi, dengiz va tog'lar, gullar va boshqalar), san'at (adabiyot va san'at asarlari) va insoniy (go'zallik va ma'naviy-axloqiy fazilatlar) qadriyatlar shular jumlasidandir. Tabiatda bir narsani boshqasidan ustun deb bilish odatiy holdir. Ona hayvon nasltni hasad bilan himoya qiladi. Lekin qadriyatlar ijtimoiy hodisa faqat insonlar e'tibori, munosabati ta'sirida shakllanadi va vorisiylik asosida saqlanib qoladi yoki jamiyat hayotidagi o'zgarishlar natijasida yangi qadriyatlar tizimi paydo bo'ladi. Qadriyatlar insonning ijtimoiy tabiatida aks etadi, inson qadriyatlarga qiziqadi va ularga muhtojdir. Ya'ni bularning barchasi yaxshilik va yomonlik, haqiqat va

botil, go'zallik va xunuklik, adolat va adolatsizlik va hokazo nuqtai nazaridan muayyan hodisalarni baholashning asosini tashkil etuvchi usullar, mezonlar jamoatchilik ongida va madaniyatida sub'ektiv baholar shaklida o'rnatiladi va inson harakatlarini boshqarish vositalariga aylanadi. Biroq, bu qiymatni oddiy qiymatdan, zaruratdan, samaradorlikdan va foydalilikdan farqlash kerak. Hamma jonli va chinakam sevimli narsalar ham vosita bo'la olmaydi. Iqtisodiy qadriyatlar odatda moddiy ne'matlar va iste'mol bozorlarini, mehnat va ayriboshlash mahsulotlarini ifodalovchi oddiy qadriyatlardir. Bundan tashqari, almashtirib bo'lmaydigan yuksak qadriyatlar ham borki, ular odatda "bebaho" deb ataladi. Shu ma'noda ular muqaddaslik tushunchasiga yaqinlashadilar. Dindorlar uchun eng muhim qadriyatlar diniy qadriyatlardir. Qadriyatlar dunyosi deyarli cheksizdir va hatto tabiatning o'zi ham kognitiv, falsafiy va estetik jihatdan biz uchun qadrlidir.

Diniy qadriyatlar Xudoga ishonishga asoslanadi va har bir din nafaqat insonning Yaratgan bilan ma'naviy va amaliy munosabatlarini belgilaydi, balki uning jamiyatdagi va butun dunyodagi o'rini ham tartibga soladi. Oliy diniy qadriyatlar inson hayotining mazmuni va maqsadini belgilaydi. "Qimmatli omil" Xudo haqidagi g'oyaning o'zida, chunki qadriyatlarning mazmuni va maqomi Yaratganning o'zidan keladi. Ko'pgina diniy tizimlarda axloq me'yori va axloqiy fazilatlar Xudoning nomi va tabiatidan kelib chiqadi va keyin har bir diniy oqim qiymat buyruqlari, burch va taqiqlarni shakllantiradi. Yakkaxudolik tushunchasini ishlab chiqqan oxirgi din Islomdir. Uning asosiy manbalari Qur'oni Karim va Payg'ambarimiz sunnatlaridir. Shariat ana shu manbalarga tayangan holda musulmonning beshikdan qabrgacha butun oila va ijtimoiy hayotini belgilab beradi. Shariat iymon asoslari bilan bog'liq bo'lsa, fiqh musulmonlarning xulq-atvori qoidalari va me'yorlarini o'z ichiga oladi. Shu boisdan ham H.Yu.Salomova: "Tabiat bilan jamiyat o'rtasidagi bog'liqlikda "oltin oraliq" bor, bunda ikki xil me'yorning oltin kesishuvi kuzatiladi. Birinchidan, tabiat komponentlarining ekologik me'yori, ikkinchidan esa, insonning tabiatga ta'ziy etish me'yori, ya'ni ijtimoiy me'yor – tabiatdan ikki xil mohiyatga ega bo'lgan me'yorlar kesishadi, ana shu optimal kesishuv nuqtasini topgandagina inson, yaxlit, butun biosferaga, uning sifatiga zarar etkazmay yashay oladi" [1]–deb yozadi.

Islomning shariat tomonidan himoyalangan asosiy qadriyatlari: din, hayot, aql, nasl, mulk. Din besh farzni o'z ichiga oladi: kalimat shahodat, namoz, ro'za, zakot va haj. Qadriyatlar orasida din birinchi o'rinda tursa, eng muhimi kalima keltirish va Allohdan o'zga iloh yo'qligiga, Muhammad alayhissalom Uning bandasi va elchisi ekanligiga guvohlik berishdir. Quyidagi qadriyatlar hayot (o'ldirish yo'q, o'z joniga qasd qilish yo'q, har doim o'lishga tayyor, to'liq hayot rag'batlantiriladi) va aql (harakat oqilona, toza va adolatli bo'lishi kerak va aqlni hayratda qoldiradigan g'azab, zaharlanish va mastlik) narsalar emas. Islomda ijtimoiy taraqqiyot va iqtisodiy taraqqiyotning asosi sifatida mulk va halol mehnat maksimal darajada himoyalangan, tajovuzkorlik jazolangan. Islom dini farzand ko'rishga katta ahamiyat beradi, oila va maishiy munosabatlarni har tomonlama puxta o'rganadi.

Professional falsafada qadriyatlar to'g'risidagi ta'limot aksiologiya deb ataladi va uning kelib chiqishi qadimgi yunonlardan kelib chiqqan bo'lib, ular haqiqiy qadriyat – foydalilik deb hisoblashgan. G'arb falsafasi tarixida bir qancha aksiologik nazariyalar mavjud: naturalistik psixologiya (Meynong, Perri, Dyui), trantsendentalizm (Vindelbandt, Rikert), shaxsiy ontologiya (Gartmann), madaniy-tarixiy relyativizm (Nitshe, Diltey), sotsiologiya. (M.Veber). Umumjahonda qadriyat atamasi 19-asrda yashagan nemis faylasufi Fridrix Nitssening Evropa ratsional falsafasi va nasroniy axloqining asosiy tushunchalarini rad etib, o'zining mashhur "Vasiyat" risolasida "qadriyatlarni qayta baholash" zarurligini aforistik tarzda ilgari surganidan keyin keng qo'llanila boshlandi.

Har bir tarixiy o'ziga xos ijtimoiy tuzilma o'ziga xos qadriyatlar majmuasi bilan ajralib turadi. Shu ma'noda G'arb Sharqdan, shahar dashtdan, ko'chmanchi jamiyat o'troq jamiyatdan, shuningdek, har bir xalqning mentaliteti bilan ajralib turadi. Xuddi shunday, insoniyatning an'anaviy davrida qadrlanadigan narsalar bilan bugungi kunda qadrlanadigan narsalar o'rtasida farqlar mavjud. Zamonaviy qadriyatlar ma'lum bir ijtimoiy-madaniy hamjamiyat yoki xalqaro hamjamiyat tomonidan ma'lum qadriyatlarni targ'ib qilish jarayonida shakllanadi. Bugungi jamiyatda yaxshi, to'g'ri yoki kerakli deb hisoblangan qadriyatlar tizimi universal deb ataladi, ammo ularning ba'zilar G'arb madaniyatiga oid ekanligini yodimizdan chiqarmasligimiz lozim. Qadriyat

tizimiga bunday qarash odatiy holga aylandi. Bu me'yorlarni ijtimoiy qadriyatlarga kiritish mumkin, ammo normalar va qadriyatlar tushunchalari o'rtasida farq mavjud. Hozirgi zamon va jamiyatda insonni oliy qadriyat sifatida e'tirof etish, inson huquq va erkinliklarini himoya qilish, bolalarni himoya qilish, ta'lim va tarbiyada demokratik tamoyillarga amal qilish ustuvor vazifa hisoblanadi. Albatta, boshqa qadriyatlar ham bor. Qadriyatlar haqida gap ketganda, har bir inson har xil ustuvorliklarga ega. Umuman olganda, qadriyatning asosiy xususiyati insonga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan sifatlarning mavjudligi bilan tavsiflanadi. Insoniy qadriyatlar sohasini gumanistik aksiologiya deb atash mumkin.

Olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ilmiy-falsafiy adabiyotlarda din va qadriyatlar mavzulari keng yoritilgan bo'lsa-da, ammo diniy qadriyatlar kam yoritilgan, asosan, u ishchi tushuncha sifatida ishlatiladi va falsafiy lug'atlardan ham o'rin olmagan. Adabiyotlarda din, uning asosiy elementlari va tarkibiy tuzilishi haqida turlicha qarashlar shakllangan. "Qadriyatlar mavzusi diniy dunyoqarashlar va ularning eng qadimgi shakllarida ham o'z aksini topgan, har bir din o'ziga xos ilohiy qadriyatlar tizimiga ega" [2]ligini inkor etmaydi, balki to'ldiradi.

Ijtimoiy ongning maxsus shakli bo'lgan din o'zida ijtimoiy-tarixiy va madaniy taraqqiyot darajasini ham ifodalaydi. Ya'ni ijtimoiy-tarixiy amaliyot murakkablashgan, madaniyat ravnaq topgan sari, mutanosiblik printsipligiga muvofiq diniy qadriyatlar ham generativ takomillashib boradi. Zero, sotsietal jihatdan, dinning kelib chiqishi, tarixiy genezisi mehnat taqsimoti, ijtimoiy tabaqalanish, xususiy mulkchilikning paydo bo'lishi, sinflar va dastlabki davlat birlashmalari (protodavlat)ning vujudga kelishi jarayonlari bilan bevosita bog'liq hodisadir.

Yuqoridagilarga asoslangan holda shunday xulosaga kelish mumkinki, diniy qadriyatlar inson hayoti va ijtimoiy-tarixiy amaliyot ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan, o'zini insonning xatti-harakatlari va faoliyatida hamda uning natijalarida tarkib topuvchi diniy bilimlar va tajribaning muayyan tarzda o'zlashtirilishidir. Shu nuqtai nazardan "diniy qadriyatlar" tushunchasi "tajriba" tushunchasi bilan yaqinlashadi. Tajriba – "biror hodisani o'rganish, tadqiq qilish, aniqlash maqsadida sun'iy o'tkaziladigan sinov, eksperiment" [3]hisoblanadi.

Madaniy tajriba ortishi, uning translyatsiyasi diniy qadriyatlar transformatsiyasining muhim qonuniyatini tashkil qiladi. Shuning uchun diniy qadriyatlarining sotsiomadaniy tajribada aks etishini uning ijtimoiy amaliyotda mavjudligi va namoyon bo'lish shakli sifatida ham ta'riflash mumkin.

Dinning gumanistik funktsiyasidan kelib chiqqan holda, ta'kidlash mumkinki, diniy qadriyatlar uzoq davom etgan tarixiy taraqqiyot jarayonlarida shakllangan bo'lib, mohiyatan, insonni undagi g'ayriinsoniylikdan himoyalashga qaratilgan birlamchi normalar va qoidalar jamlanmasidan iboratligi uchun ham ma'naviy madaniyatning muhim manbai va tarkibiy qismi sanaladi. Umumbashariy qadriyatlar, gumanistik tamoyillarning asrlar davomidagi tashuvchisi, hatto muayyan ma'noda, ularning saqlovchisi yoki insoniyatning "birinchi muallimi" hisoblanadi. Zero, barcha jahon dinlarida ularning asosiy oqimlari va yo'nalishlarida, har insonga ezgulik va yomonlik, insoniylik va g'ayriinsoniylik uchun tanlov erkinligi berilganligi, Yaratguvchi oldida hammaning tengligi, umuman, tenglik printsipligini asosiy qadriyat sifatida e'tirof etiladi.

Diniy qadriyatlar mazmun-mohiyatida insonga iroda erkinligi, tanlov erkinligini beruvchi Sub'ekt qudratini va uning domiy qadriyaviy ta'sirida vujudga kelgan ijtimoiy voqelikni, hatto, tsivilizatsiyalar vujudga kelganligini ko'rish mumkin. "Tarix ibtidosi"da katta o'rin tutgan Finikiya madaniyati, Karfagen, qadimgi yunon polislar, quldorlik demokratiyalari, Qadimgi Rim, keyinchalik antik davr

vayronalarida vujudga kelgan xristian tsivilizatsiyasi, Islom tsivilizatsiyasi, ayniqsa, G'arbiy Evropada kapitalizm paydo bo'lishida bevosita [4] kuzatish mumkin. Demakki hozirgi ijtimoiy voqelik shakllanishida bivosita rol o'ynagan protestantizm – din va diniy qadriyatlarning tsivilizatorlik funktsiyasini namoyon qilishining klassik namunasidir. Bu bejiz emas, albatta.

Diniy qadriyatlarga qandaydir statika emas, balki o'zida ijtimoiy amaliyot ehtiyojlari va manfaatlarini aks ifodalaydigan dinamika ham xosdir. Bizningcha, shaxs ekologik madaniyatining diniy qadriyatlarga bog'liqligi shaxsning ehtiyoji va ekologik ong shakllanishida namoyon bo'ladi. Agar ekologik voqelikka diniy qadriyatlar nuqtai nazaridan qaraydigan bo'lsak, unda ikkita asosiy yo'nalish namoyon bo'lishini ko'ramiz. Birinchidan, diniy qadriyatlar tizimida ekologik madaniyatning bo'lishi insonda faoliyat yuritish uchun o'z-o'zini nazorat qilish, ekologiyani saqlashga harakatda namoyon bo'ladi. Ikkinchidan, diniy qadriyatlarning ma'naviy madaniyat tizimidagi funktsional differentsiatsiyalashish xususiyatiga qarab maxsus vazifalari belgilanishi mumkin. Shuning uchun diniy qadriyatlarda uning umumiy rivojlanish tendentsiyasini ta'minlashi uchun zarur bo'lgan asosiy ob'ektiv imkoniyatlar va sub'ektiv omillarni belgilab olish zarur.

Diniy qadriyatlar nuqtai-nazardan olib qaraganda ekologik muammolarni, xususan, shaxsning “ekologik qiyofasi”ni shakllantirishni shunchaki kun tartibiga qo'yish bilan emas, balki uni tabiatni muhofaza qilish asosidagi yaxlit, maqsadli dunyoqarashni shakllantirish, bu sohada amaliy tajribalarini ommalashtirish vazifalari bilan bog'liq bo'ladi. Shuning uchun ham ular o'rtasidagi o'zaro ta'sir, ma'lum ma'noda, umuman ijtimoiy hayotni, xususan, ekologik tarixiy amaliyotni harakatlantiradigan kuchlardan bo'lib qolaveradi. Shuningdek, “Ekologik muammolarni – territorial, geografik, iqlimli, milliy va boshqa printsiplar asosida klassifikatsiya qilish mumkin. Global ekologik muammolar deganda dunyoning hamma regionlariga tegishli, butun insoniyat oldida turgan muammolar tushuniladi. Bularga sog'liqni saqlash, og'ir kasalliklarni davolash, tabiatni asrash, iqlim o'zgarishi, urbanizatsiya, dunyo okeanini yanada ko'proq o'rganish, rivojlanib borayotgan xalqning oziq-ovqat, energiya va resurslarga bo'lgan talabini qondirish va boshqalar kiradi. Shu nuqtai nazardan ham ekologik muammolar ko'lamiga qarab global, regional va lokal muammolarga ajratiladi”. [5]

Diniy qadriyatlarning shaxs ekologik madaniyati shakllanishiga ta'sirini o'rganish tadqiqotchilar oldiga qator muammolarni qo'yimoqda. Ulardan ikkitasini ajratib ko'rsatish maqsadga muvofiq, ya'ni birinchidan, diniy qadriyatlarning umuman ijtimoiy hayotda, xususan, ekologik munosabatlardagi o'rnini konkret aniqlash muammosi; ikkinchidan, diniy qadriyatlar tarkibini, mavjudligi va o'zgarishlarini ta'minlaydigan dialektik ziddiyatlarning shaxs ekologik madaniyati tarkibida namoyon bo'lishi masalasidir.

ADABIYOTLAR

1. Salomova H. Yu. Ijtimoiy ekologiya. - Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2004. –B.20.
2. Nazarov Q. Qadriyatlar falsafasi (Aksiologiya). – T.: O'FMJN, 2004. – B. 13.
- a. O'zbek tilining izohli lug'ati. II tom. – Moskva: Russkiy yazyk, 1981. – B. 107.
3. Marksistik paradigмага qarama-qarshi ravishda, ilk bora kapitalizm genezisida ma'naviy omillar, protestant etikasi hal qiluvchi rol o'ynaganligi M.Veber tadqiqotlarida mufassal yoritilgan (Qarang: Veber M. Protestantskaya etika i dux kapitalizma. – M., 1990. – S. 506.
- a. G'ulomov A.B. Jadid mutafakkirlarining ekologik madaniyatga doir qarashlari: tarixiy-falsafiy tahlil Fal. fan. bo'y. fal. dok (PhD) dis avtor. –Buxoro, 2021. –B.14.
4. Omonov B.N. Ekologik globallashtirish va uning o'zbekistondagi ekologik muhitga ta'siri. Monografiya. Toshkent: “Vorish-nashriyot”, 2021. – 70 b.
5. Fishbeyn M. Religioznye traditsii Iudaizma // Religioznye traditsii mira. – M., 1996. – 253-s.

“Milliylik va umuminsoniylik, an'anaviylik va zamonaviylik dialektikasini ekologik munosabatlarning yana boshqa yo'nalishlari – tabiiy shart-sharoitlarni maqbullashtirish maqsadida amalga oshiriladigan munosabatlarda ham ko'rishimiz mumkin. Bu munosabatlar ham, bir tomondan, milliy manfaatlar, qadriyat va an'analar asosida yo'lga qo'yilayotgan bo'lsa, ikkinchi tomondan, yangi va yangi umuminsoniylik va zamonaviylik elementlari bilan boyib bormoqda”[6].

Eng avvalo, shaxs ekologik madaniyatni shakllantirishga yo'naltirilgan muayyan diniy qadriyatlarning amaliyotda qo'llanilishi bu – yangi ekologik qadriyatlarni yaratish va rivojlantirish faoliyatidir. Bu faoliyatning g'oyaviy asosi, asosiy transformatori bo'lib esa zamonaviy diniy bilimlar, ekologik teologiya va diniy falsafa xizmat qiladi. Chunki murakkab ekologik muammolar o'zining amaliy echimiga ega bo'lishi yoki yumshatilishi, dastavval, ularning g'oyaviy jihatdan echilishi mafkuraviy ta'minlanganlikni ob'ektiv ravishda taqozo etadi. Ana shunday sharoitlarda diniy qadriyatlarning shaxs ekologik madaniyatini shakllantirishga imkoniyatlari kengaya boradi. Boshqacha aytganda, ekologik madaniyatning diniy qadriyatlarda ifodalanish xususiyatlari: diniy qadriyatlarni yaratish (konstruksiya), anaxronizmga aylangan shakllarini inkor etish (“utilizatsiya”) yoki zamonaviy umuminsoniy talablar va mezonlarga moslashtirish (modifikatsiya) va tarqatish (translyatsiya) kanallari bilan o'zaro bog'liq holda ifodalanadi.

Mazkur jarayonda, bir tomondan, diniy qadriyatlarning ekologik voqelik muammolarini adekvat aks ettirish va uni ideal normalar sifatida o'zlashtirish imkoniyati o'rtasidagi dialektik munosabatlarni, boshqa tomondan, diniy qadriyatlarning “inson-tabiat” munosabatlaridagi o'zgarishlarda, ya'ni ekologik vaziyat keskinlashuvida inson omilining rolini ko'rsatishi bilan ahamiyatlidir.

Diniy qadriyatlarni rivojlantirishda shaxs ekologik madaniyatini shakllantirish dialektikasi ziddiyatlari namoyon bo'ladi. “Yo bor urf-odatlar kuchiga qarshi turish va o'zi uchun yangi, yanada kengroq dunyoni kashf qilish, yoki an'anaviy, traditsion haqiqat va odatlarga xavf soluvchi omil deb qaraladigan zamonaviy yangi g'oyalarga qarshi turish kerak,”–[7] degan muammo yuzaga kelganda ko'pchilik yahudiylar kelishish yo'lini afzal ko'ra boshladilar.

Xulosa sifatida aytganda, har qanday diniy ta'limot inson, jamiyat muammolariga o'z talqinini berishga harakat qilar ekan, o'z navbatida, shaxs ekologik madaniyati shakllanishiga diniy qadriyatlarning ta'siri keng qamrovli bo'lib, har qanday tarixiy davrlarda ekologik aspektdagi konkret ijtimoiy vazifalarni bajarishga xizmat qiladi. Shuning uchun ham uning vazifalari ekologik muammolarning ustuvor yo'nalishlariga mos tarzda turli davrlarda turlicha talqin qilingan. Ammo talqinlar reallik muammolarini, jumladan, ekologik amaliyotni mutlaq belgilaydi degani emas.